

УДК 37.013.73(44)

Габріель Ф., університетський центр з підготовки вчителів

Габріель Філіпп – доктор філософії, директор університетського центру з підготовки вчителів університету м. Авіньйона (Франція). Коло наукових інтересів: проблеми компаративної педагогіки, психології, соціології.

Харченко Т., Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

Харченко Тетяна Гадульзянівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів: проблеми компаративної педагогіки: теорія та практика гуманізації підготовки вчителів у Франції у другій половині ХХ століття.

ЛЮДИНА В ФІЛОСОФСЬКО- ПЕДАГОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ФРАНЦУЗЬКОГО УТОПІЧНОГО СОЦІАЛІЗМУ

Стаття присвячена дослідженню філософсько-педагогічних поглядів представників французького утопічного соціалізму на людину та її місце в педагогічному процесі. Доведено, що людина виступає одночасно об'єктом і суб'єктом життєдіяльності. Її об'єктність обумовлена природним походженням та вимогами існуючого суспільного ладу, а суб'єктність – унікальною природною організацією та свободою вибору.

The article is devoted to the research of philosophical and pedagogical ideas of the representatives of French Utopian Socialism concerning an individual and his/her place in the pedagogical process. It has been proved that the individual is both an object and a subject of living. His/her "objectivity" is stipulated by the natural background and the requirements of the existing social system, and the "subjectivity" is conditioned by his unique natural organization and freedom of choice.

Актуальність даного дослідження викликана тим, що в умовах перехідного розвитку української держави, прагнення стати повноправним учасником майбутньої Європи, особливого значення набуває ретельне вивчення передового історичного педагогічного досвіду інших країн світу. Філософсько-педагогічні ідеї соціалістів-утопістів суттєво вплинули на подальше формування прогресивної педагогічної думки. Їх ідеї, що намічали деякі контури суспільства майбутнього, мали певне історичне значення й містили в собі "...зародки геніальних

ідей і геніальних думок, що проривалися на кожному кроці крізь фантастичний покрив..." [11].

На початку ХІХ ст. у французькій філософській думці виникають системи утопічного соціалізму – учення Анрі Клода де Ревруа Сен-Сімона (Saint-Simon, 1760 – 1825) і Шарля Фур'є (Charles Fourier, 1772 – 1837). Історики філософії й педагогіки досить активно досліджували зазначений період. Становлення й розвиток поглядів західноєвропейських соціалістів-утопістів розглядали у своїх

узагальнюючих роботах з історії педагогічної думки та шкільної справи такі російські та українські вчені, як Ю. Василькова, Л. Денисова, А. Джуринський, Н. Застенкер, І. Зільберфарб, В. Кравець, А. Піскунов, С. Фрумов. В історико-філософських публікаціях, безсумнівно, аналізуються проблеми, що цікаві з погляду педагогіки (проблема людини, її виховання, теорія пізнання). Проте філософсько-педагогічні погляди представників французького утопічного соціалізму на людину та її місце в педагогічному процесі в них викладені описово, поверхово і стисло. Оскільки ключовим напрямом реформування сучасної вищої освіти в Україні є її всебічна й послідовна гуманізація та гуманітаризація, то автор статті ставить за мету виявити особливості поглядів представників французького утопічного соціалізму (А. Сен-Сімона та Ш. Фур'є) на гуманізм і місце та роль людини в педагогічному процесі.

Два великих французьких соціалісти-утопісти були одноставні у своїй думці про те, що протягом усього минулого вся історія людства була зміною одних форм експлуатації людини людиною іншими. Прийшов час змін: “У наш час найбільш важливий прогрес повинен полягати в тому, щоб покласти край цій експлуатації, у якій би формі не уявляти її собі” [2]. Філософи виступали за новий соціальний лад, що ґрунтується на принципах розуму й справедливості, де не буде експлуатації людини людиною. А. Сен-Сімон бачив таке суспільство майбутнього у вигляді “всесвітньої асоціації”, Ш. Фур'є – моделював соціетарне суспільство.

Відзначимо, що соціалісти-утопісти перехід до нового соціального ладу мислили не класовою боротьбою, а виключно мирний шляхом, за допомогою морального вдосконалення людства. У зв'язку з цим вони бачили найтісніший зв'язок між зменшенням експлуатації людини людиною та питанням про цілеспрямовану освіту й виховання людей. Тому їх філософсько-педагогічні ідеї проникли великим гуманізмом і вірою в людей. У своїх роботах вони глибоко й оригінально розвинули думку про виховання нової гуманної людини.

Раніше інших систем утопічного соціалізму оформлюється вчення Сен-Сімона. Відзначимо, що у своїх філософсько-педагогічних поглядах великий французький соціаліст-утопіст не розглядає людину як центр світобудови. Він указує на її природне походження й рівність з іншими представниками Всесвіту. “Люди при спільному походженні з іншими тваринами відрізняються від останніх тільки перевагою свого розуму, що прямо витікає з переваги їх організації, і ця перевага майже не помітна”, – говорить Сен-Сімон [1].

Прагнучи змінити життя людей на краще, він розробив проект нової гуманної “всесвітньої

асоціації”, у якій немає й не може бути експлуатації людини людиною й у якому нове суспільство забезпечить умови життя рівно для всіх людей і задовольнить їх потреби. Філософ виходив з того, що кращий суспільний устрій – це гуманне суспільство, “що робить життя людей, які становлять більшість, найбільш щасливим, надаючи їм максимум засобів і можливостей для задоволення їхніх важливих потреб”. У цьому суспільстві, переконаний Сен-Сімон, становище кожного члена залежить тільки від його здібностей, а не від походження [1].

Виступаючи за створення умов, що сприяють розквіту всіх людських здібностей, знаменитий учений виходить із філософії сенсуалізму, тобто, поряд з раціональною організацією суспільства, він вірив у могутність освіти. Саме освіта й виховання, за Сен-Симоном, зможуть забезпечити соціальну рівноправність, знищити експлуатацію й, таким чином, зроблять людину повноцінним суб'єктом суспільства, тобто активною особистістю, яка здатна перетворити світ і власну природу.

Під освітою в найзагальнішому значенні цього слова, на думку філософа, слід розуміти сукупність зусиль, що використовуються для пристосування кожного нового покоління до суспільного устрою, до якого воно покликано з огляду на поступовий рух людства [2]. Термін “пристосувати” явно підкреслює авторитарний характер запропонованої концепції системи освіти. На перший погляд, мислитель не залишає людині можливості виявити своє “Я”, від неї нічого не залежить, її участь визначена. Вона розрахована на ставлення до людини як до об'єкта педагогічного процесу, що, по суті, суперечить прагненню вченого побудувати справедливе гуманне суспільство людей. Весь гуманізм за визначенням не сумісний з уявленнями про людину як про об'єкт чогонебудь. У зв'язку з цим простежимо за міркуваннями Сен-Сімона, який, як і філософи-просвітители XVIII ст., намагався з'ясувати, яке ж місце в педагогічному процесі займає людина.

У своїх пошуках він продовжив гуманістичні традиції Відродження й мислителів епохи Просвітництва, які робили спроби обґрунтувати принцип активності суб'єкта, який пізнає. Однак, характеризуючи поставлену систему освіти на початку XIX ст., він підкреслює, що, незважаючи на політичне торжество філософських ідей попередніх століть, освіта не є тепер доступною для всіх без різниці й не розподіляється згідно з природними задатками й покликанням людей. Філософія й революція кінця XVIII ст., безперечно, зруйнували найбільш явні класові поділи й проголосили право кожного індивіда займати в суспільстві те місце, на яке він може претендувати відповідно до своїх заслуг, – говорить філософ. Але він докоряє XVIII ст. у

тому, що нічого не було зроблено для того, щоб це право стало реальним. І Сен-Сімон висуває власну філософську педагогічну концепцію про нову роль людини в суспільстві в цілому й у педагогічному процесі зокрема.

Виходячи з визначення, яке Сен-Сімон дає освіті, ми бачимо, що є люди, які здійснюють цілеспрямований, спеціально організований і свідомо здійснюваний вплив, тобто вихователі, які, за визначенням, є суб'єктами педагогічного процесу, і ті, хто відчуває його на собі, тобто є об'єктом застосування педагогічних зусиль. Якщо "об'єктність" вихованця, що розуміється в Середньовіччі як схильність до необмежених впливів з боку вчителя, розглядалася просвітителями як результат обумовленості людської сутності законами природи, частиною якої є сама людина, то Сен-Сімон іде далі у своїх умовиводах. Він розглядає виховання людини як "велике соціальне явище", і, крім природної детермінованості, "об'єктність" людини в суспільстві й у педагогічному процесі, на його думку обумовлена існуючими соціальними умовами та нормами.

Згідно з ученням Сен-Сімона, одне із завдань загального виховання полягало в тому, щоб "посвятити індивідів у відносини суспільного життя, вселити кожному з них почуття, любов до всіх, об'єднати всі волі в єдину волю і всі зусилля – у напрямку до однієї й тієї ж мети, – мети суспільної" [2]. А засобом, який покликаний перетворити для кожної людини в ідею обов'язку, у предмет любові ті обов'язки, що покладаються на неї суспільством, він називає моральним вихованням. Усі повинні, на його думку, отримувати попередньо загальне або моральне виховання, що є основою. Для того, щоб виростити справжнє гуманне покоління людей, вважає Сен-Сімон, треба познайомити підрастаюче покоління із суспільними відносинами й обов'язками кожної людини стосовно суспільства, привчити до соціальних норм ("потрібно, щоб соціальний кодекс був сформульований, щоб його навчали систематично й правильно"), вселити дітям високі переконання, збудити в їхніх серцях гідні людини со-ціальні почуття [2].

І в принципі природовідповідності освіти й виховання Сен-Сімон іде далі своїх французьких попередників. Видатний мислитель особливо важливим для соціального прогресу й процвітання людей вважає розподіл освіти між індивідами відповідно до їх природних здібностей. Він переконаний у тому, що саме цим шляхом кожна людина досягне всієї сили, усього добробуту, на який вона може претендувати за своєю природою; саме цим шляхом буде здійснена рівність повноцінних суб'єктів суспільного життя [2]. У зв'язку з цим, Сен-Сімон не ігнорує пізнавальну активність людини в педагогічному процесі, оскільки вважає її

природну організацію унікальною й такою, що має тенденцію до саморозвитку. "Суспільство являє собою цей потрібний лик витончених мистецтв, науки й промисловості лише тому, що кожен з тих індивідів, які входять до його складу, володіє трьома здібностями, причому переважно розвиток однієї з них дає в результаті художника, ученого або промисловця". Імовірно, що для Сен-Сімона "суб'єктність" людини пояснюється ще й свободою вибору, яка проявляється в тому, що вона на свій розсуд привласнює собі соціальний і культурний досвід людства.

Він докоряє суспільному ладові минулого за те, що "до сих пір не існує ніякої влади, на яку б було покладено обов'язок оцінювати й розвивати індивідуальні схильності людей; у цьому відношенні все надано марнославству, честолюбству родини або поверховим смакам дітей". У своїй новій асоціації турботу про оцінку схильностей та природних задатків людей Сен-Сімон накладає на викладацьку корпорацію майбутнього.

Це завдання він вважає зовсім новим для вчителів, й у зв'язку з цим, особливу цінність для розуміння місця людини в педагогічному процесі мають його праці, присвячені спеціальній або професійній освіті, педагогічній у тому числі. Уперше міркуючи про спеціальну професійну підготовку викладацької корпорації, Сен-Сімон визначає нове місце майбутнього вчителя в педагогічному процесі в якості "суб'єкта" й "об'єкта" одночасно: викладач сам піддається освітнім і виховним впливам та одночасно прагне до самовдосконалення.

Оскільки професійна підготовка педагогічних кадрів за Сен-Сімоном має своїм призначенням пристосувати окремих індивідів до такої категорії праці, як викладацька діяльність, у наявності – ставлення до майбутнього вчителя як об'єкта педагогічного процесу. Ця "об'єктність" обумовлена, з одного боку, тим, що система спеціальної педагогічної освіти є "результатом соціального передбачення" й "предметом політичної функції" держави, з іншого – майбутній учитель є учасником навчального процесу й відчуває на собі його вплив.

Критикуючи існуючу систему професійної освіти у Франції, педагогічної в тому числі, Сен-Сімон говорить про те, що спеціальна освіта не охоплює всіх знань на тому щаблі досконалості, якого вони досягли. Давні мови й давня словесність розглядаються сьогодні ще й як основа викладання. До того ж, сучасна викладацька корпорація не організована таким чином, щоб оволодівати науковими завоюваннями по мірі того, як вони здійснюються. У зв'язку з цим, у його майбутній новій асоціації "викладання буде обіймати всі людські знання в найсучаснішому їх стані", і всі успіхи науки будуть легко переходити з теорії в практику. З цією метою викладацька корпорація

буде організована так, щоб забезпечити співробітництво вчених, які вдосконалюють науку, з людьми, які її викладають, а від них досягнення науки будуть переходити до людей, які безпосередньо застосовують її на практиці. З цих міркувань ми бачимо, що Сен-Сімон актуалізує проблему перманентного самовдосконалення вчителів і примушує дивитися на вчителя як на повноцінний суб'єкт педагогічного процесу.

У поглядах ще одного видатного представника утопічного соціалізму Ш. Фур'є ми спостерігаємо торжество соціалістичного гуманізму. Основним ядром його творчості є соціальне вчення, що містить у собі цілу низку позитивних ідей, які були згодом критично перероблені філософами XIX і XX століть. На його думку, "кращий суспільний устрій – це той, що робить життя людей, які становлять більшість суспільства, найбільш щасливим, надаючи їм максимум засобів і можливостей для задоволення їхніх найважливіших потреб". Що стосується реальної дійсності, яка оточує його, то він не був готовий до того, щоб науково пояснити сутність способу виробництва, що зароджується, і відповідного йому капіталістичного ладу. І все ж його гостра критика мала велике значення.

У своїх роботах Ш. Фур'є показує, що буржуазне суспільство, яке утвердилося після революції 1789 – 1794 рр., являє собою лише карикатуру на блискучі обіцянки філософів XVIII ст. Учений констатує, що для сучасного йому антигуманного суспільства характерні "війна кожного проти всіх і всіх проти кожного", експлуатація, конкуренція, кризи, спекулятивні плутні й біржовий ажіотаж та зубожіння мас.

На зміну ладу "цивілізації", порочному у всіх відношеннях, повинен, доводить Фур'є, прийти новий суспільний порядок – "лад гармонії", заснований на асоціації й вільній колективній праці [10]. Його наступ він пов'язував не з класовою боротьбою, а з діяльністю освічених людей.

Як бачимо, проблема створення єдиного, цілісного суспільства органічно пов'язується у Фур'є з проблемою формування освіченої людини. "Природне й цілісне суспільство, – говорить Фур'є, – буде мати місце тільки при такому стані речей, коли індивід може повністю розвинути свої здібності" [17]. З іншого боку, стверджує він, створення дійсно цілісної людини можливе тільки в умовах нового, цілісного суспільного ладу [17, с. 320]. І саме при ладі гармонії можливо формування воістину цілісної, усебічно розвинутої людини, вважає він. Фур'є вірить у природну досконалість людини. Він бачить корінь усіх суспільних бід не в "природній недосконалості" людини, а в порочності суспільного ладу, який повинен бути замінений іншим.

Особливу цінність для усвідомлення проблем гуманізації освіти епохи Ш. Фур'є має його критика антигуманної системи освіти ладу "цивілізації". Школи, де панує насильство, являють собою своєрідні тюрми для дітей, констатує він. Схоластичні підручники притупляють дитячий розум. Виховання віддаляє дітей від індустрії, уселяє відразу до будь-якої праці. Інтереси й потяги дітей, їхні схильності й здібності повністю ігноруються або придушуються та перекручуються [10, с. 151]. Фур'є переконаний у тому, що родинне виховання шкодить розвитку природи дитини, а саме природи суспільної людини, оскільки при спадковому вихованні батько прагне прищепити дітям свої недоліки: "Прокурор, купець дають своїм дітям у якості зразка людину найбільш хитру; батько-єврей розхвалює того, хто найбільш раболіпствує; п'яниця захоплюється тими, хто здорово п'є з раннього дитинства; гравець привчає дітей любити гру". Фур'є узагальнює та встановлює низку органічних вад виховання ладу цивілізації, а саме: виховання при цьому ладі не є загальним досягненням, а винятковим привілеєм небагатьох і служить тому, щоб забезпечити експлуатацію народних мас невеликою купкою заможних. Це виховання відрізняється непослідовністю, розірваністю, внутрішньою суперечністю, оскільки в ньому діють різні сили, інтереси яких зіштовхуються між собою; воно є довільним, що суперечить природі, тому що не зважає на дійсні потреби й можливості вихованця, які вимагають задоволення та розвитку; виховання це є неповним, частковим, оскільки воно страждає крайнім інтелектуалізмом і цілком нехтує здоров'ям дітей, розвитком їх тіла й почуттів; це виховання спрощене, тому воно за теорією, за абстракціями забуває про величезне значення практики, про виробничі можливості підростаючого покоління, які чекають свого застосування; нарешті, виховання ладу цивілізації прирікає дитину на пасивність і діє на неї методами примусу та пригнічення [9, с. 10; 17, с. 218-221].

Як бачимо, докладна й обґрунтована критика наявної системи освіти говорить про те, що педагогіка початку XIX ст. розглядала виховання як процес впливу на людину й мислила його у вигляді та ролі об'єкта педагогічного процесу. Визнання філософами-просвітителями XVIII ст. того, що людина – не тільки об'єкт, але й суб'єкт виховання, нічого не змінило в практиці освіти й виховання. Тому соціалісти-утопісти XIX ст., пов'язуючи суспільний прогрес з гуманістичним вихованням, продовжують пошук місця й ролі людини в педагогічному процесі.

Цьому "збоченому" вихованню ладу цивілізації Фур'є протиставляє свій план природного або гармонійного виховання, зовсім вільного від указаних протиріч. Виховання в його

новій асоціації буде відрізнятися протилежними ознаками: 1) загальністю, оскільки воно розповсюджується на всіх без винятку; 2) внутрішньою погодженістю, що виражається в зосередженому та єдиному напрямку дій усіх його чинників; 3) відповідністю природним покликанням, потребами й можливостям кожного вихованця; 4) цілісністю, тобто повним і всебічним розвитком дитини; 5) складністю, що виражається в тому, що воно звертається до всіх здібностей – фізичних і психічних, об'єднує теорію з практикою на основі виробничо-трудової діяльності, служить одночасно інтересам і особистості, і суспільства; 6) активністю, що розвивається, оскільки вона, де тільки можливо, збуджує вихованця до вільного розвитку й самодіяльності [9, с. 10; 17, с. 218-221].

Ми бачимо, що, крім ідеальної організації освіти й виховання, Фур'є актуалізує активність пізнавального мислення людини, яке призводить до вільного розвитку й самодіяльності. Під свободою він розуміє можливість для людини задовольнити всі свої природні здатності й одночасно Фур'є ставить питання про розвиток задатків людини до рівня суспільних вимог. Ці міркування свідчать про ставлення до людини в педагогічному процесі одночасно як до об'єкта й суб'єкта. Його "суб'єктність" обумовлена тим, що в новому світі виросте нова людина, фізично розвинута, творчо активна, знайома з кількома ремеслами, основами наук і мистецтв. Це буде гармонійно розвинута особистість. Людина майбутнього буде наділена високими моральними якостями. Особисте щастя вона буде розглядати як частину щастя всього колективу, отримувати задоволення тільки в діях, корисних усім. А "об'єктність" детермінована впливом усіх чинників виховання й особливостями соціальної організації навколишнього середовища.

Стрижнем системи Фур'є в його фантастичних творах є його "теорія пристрастей" у природовідповідності виховання й учення про асоціації, побудованій з різних вільних колективів, що називаються "серіями за пристрастями" [9, с. 7]. Вихідним моментом для неї явились погляди французьких матеріалістів XVIII ст. – Гельвеція, Гольбаха, Руссо. Він був переконаний у тому, що природні пристрасті людини, які отримують шкідливе застосування в "ладі цивілізації" здійснять благодійну дію в новій асоціації, стануть спонукальним стимулом до розквіту людських здатностей, до пізнавальної діяльності, до творчої, інтенсивної праці, стануть джерелами трудового ентузіазму кожної людини [9; 10]. Отже, виявлення й розвиток усіх здатностей дітей, усієї повноти їхніх природних задатків у новій асоціації Фур'є були головною турботою виховання. "Виховання в ладі гармонії буде спрямоване понад усе до того, щоб з ранніх років розвинути природні схильності та

інстинкти дитини, дати простір усім її фізичним і духовним здібностям..." [10].

Як бачимо, Фур'є по-своєму трактує проблему внутрішньої мотивації в навчанні й вихованні. У якості мотиву розглядається не страх, не примус, а природне прагнення людини до розвитку своїх здібностей і самовдосконалення. У результаті дитина опиняється в центрі педагогічного дійства, а її інтереси й потреби визначають як зміст, так і методику виховання. Цей метод свідчить про ставлення до особистості, яка розвивається, як до активного повноцінного суб'єкта педагогічного процесу.

Фур'є вірив у науку, передбачив її розквіт і безмежні можливості, а тому надавав великого значення розповсюдженню наукових знань шляхом загальної освіти народних мас. Головна його думка полягала в тому, що вивчення наук повинно спиратися на конкретний живий досвід, набутий дітьми до 9 років, поповнюваний потім безперервно. Трудова діяльність повинна дати стимул до освіти. "Учіння ... повинно ґрунтуватися на тій допитливості, яка пробуджується завдяки виробничій діяльності". Такий хід виховання ладу гармонії, де кожна дитина ... виховується в садках, голуб'ятнях, майстернях і кухнях фаланги, як тільки вона вміє ходити; тут вона стає сільськогосподарським та промисловим виробником, перш ніж займеться вивченням наук; вона приступить до них потроху, у якості додатку до виробничих робіт, якими вона займається з 2-4 років. У зв'язку з цим, вона повертає освіту, щоб додати її до цих робіт, у яких вона пристрасно бажає вдосконалитися, й отримує цілісну, усебічну освіту, що надається за допомогою всіх методів, з яких їй надається вибір, без того, щоб бути підданою системі того чи іншого софіста. У такій організації виховання хід її прямий – дитина йде прямо до мети, до виробничої праці [15]. Ми знову спостерігаємо ставлення до людини в педагогічному процесі як до активного суб'єкта, який володіє внутрішньою мотивацією та активно бере участь у виборі мети діяльності, засобів її досягнення тощо.

Борючись проти гніту й педантичної системи існуючої школи, Фур'є впадав у крайнощі: він вірив, що дітям можна надавати повну свободу. "Кожна дитина буде зовсім вільна; буде працювати, буде навчатися лише остільки, оскільки їй це подобається, а при цій повній свободі потяг призведе її до ознайомлення з усіма сільськогосподарськими, промисловими й науковими заняттями". Ми цілком згодні з Ю. Васильковою, І. Зильберфарбом, М. Константиновим, В. Кра-вель, С. Фрумовим, які справедливо зазначають, що така безмежна надія на дитячий "потяг" була, зрозуміло, не ґрунтовною [10, с. 179].

У зв'язку з таким широким планом організації народної освіти Фур'є розглядав питання про вчителювання як питання першорядної суспільної важливості. Працю вчителя й вихователя він вважав винятково важливою, такою, що потребує серйозної підготовки. Вихователь повинен бути високорозвинутою людиною, володіти різнобічними знаннями й педагогічним покликанням [3, с. 123]. У своєму критичному аналізі існуючої системи навчання й виховання Фур'є зазначав, що вчителі в суспільстві цивілізованих посідають останнє місце, працю вчителя він називає ремеслом каторжників, яке мало оплачується [3, с. 66]. Професійною підготовкою вчителя ніхто не займався. Багато з них були малограмотні. Він говорить про те, що вони зовсім не знають, як відкрити й розвинути зародки природних талантів людини. “Ви ж саме в цьому сенсі неосвічені, як дикун може бути неосвічений стосовно відкриття й експлуатації рудників”. “У вас немає ніякого вміння, ніякого пробного каміння, щоб визначити, до чого природа призначила особистість, які зародки вона посадила в її душі; зародки ці розтоплюються, придушуються вихованням ладу цивілізації, і цієї участі уникає ледве не один на мільйон”. “Мистецтво відкривати їх буде одним з тисячі чудес, про які довідається з теорії прогресивних серій, – переконаний Фур'є, – де кожен розвиває й удосконалює до найвищого ступеня різні зародки талантів, які природа йому приділила” [9; 16].

У суспільстві Гармонії людьми, які будуть впроваджувати в життя ідеї суспільного виховання, є няньки, вихователі, учителі. У якості вчителів, за планом Фур'є, фаланга висуває тих, хто у своїй трудовій і суспільній

діяльності проявив видатні знання й уміння: усякий, хто “досягає з часом теоретичної й практичної досконалості в тій чи іншій галузі праці, стає функціонером освіти (*fonctionnaire enseignant*), не потребуючи ні міністерського доручення, ні покровительства двору. Право на викладання (*professorat*) з питань теорії або практики завжди надається суспільною думкою” [9; 16].

Фур'є вперше порушує питання про зовнішні мотивації вчительської професії. Він високо оцінює роль учителів, вихователів і няньок при ладі Гармонії, говорить про те, що вони повинні займати в суспільстві належне становище, відповідно до тієї ролі, яку вони відіграють у вихованні. Їх потрібно оточити увагою, надавати всілякі почесті. Погляди Фур'є на роль вихователя та вчителя в суспільстві Гармонії витікають з його концепції суспільного виховання, а також з принципу виховання дітей згідно з природою, з урахуванням їх схильностей і здібностей [3, с. 79]. Таким чином, “об'єктність” учителя у Фур'є також пояснюється необхідністю враховувати у своїй професійній діяльності природну організацію дитини та особливості суспільного життя.

Як бачимо, згадувані нами філософи зробили надзвичайно важливий крок в осмисленні основ формування повноцінного суб'єкта суспільства, який вільний від сліпого поклоніння авторитетам і який покладає всю відповідальність на себе. Людина XIX ст. одночасно є суб'єктом і об'єктом педагогічного процесу. Для французьких соціалістів-утопістів “суб'єктність” людини обумовлена її унікальною природною організацією, яка забезпечує її активність у пізнавальній діяльності й свободою вибору, що

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология мировой философии: В 4 т. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3. Буржуазная философия конца XVIII в. – первых двух третей XIX в. – 760 с.
2. Антология педагогической мысли: В 3 т. – М.: Педагогика, 1998. – Т. 1. Прогрессивная зарубежная педагогическая мысль о трудовом воспитании и профессиональной подготовке / Сост. К.И. Салимова. – 447 с.
3. Василькова Ю.В. Педагогические взгляды Ш. Фурье. – М.: Педагогика, 1986. – 136 с.
4. Василькова Ю.В. Социалисты-утописты об образовании и воспитании. Идеал человека будущего. – М.: Педагогика, 1988. – 129 с.
5. Ваховский Л.Ц. Западноевропейская философия воспитания эпохи Просвещения. – Луганск: Альма матер, 2000. – 292 с.
6. Водовозов Н. Шарль Фурье. – М., 1923. – 138 с.
7. Денисова Л. Гуманизм // Философская энциклопедия: В 5 т. – М.: Сов. энцикл., 1964. – Т. 1. – С. 413-417.
8. Застенкер Н. Сен-Симон // Философская энциклопедия: В 5 т. – М.: Сов. энцикл., 1964. – Т. 4. – С. 583-587.
9. Зильберфарб И. Фурье // Философская энциклопедия: В 5 т. – М.: Сов. энцикл., 1960. – Т. 5. – С. 421-425.

10. Из истории зарубежной школы и педагогики. Труды института теории и истории педагогики / Отв. ред. Н.А. Константинов. – М.: Издательство академии педагогических наук РСФСР, 1959. – 431 с.
11. Маркс К., Энгельс Ф. Избранные произведения. – М., 1948. – Т. 2.
12. Фурье Ш. О воспитании при строе гармонии: Пер. с франц. / Под ред. И. Зильберфарба. – М., 1936. – 144 с.
13. Giraud J. Fourier Ch. / Le Nouveau dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire de Ferdinand Buisson. – Paris, 1911.
14. Guillaume J. SaintSimon H. / Le Nouveau dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire de Ferdinand Buisson. – Paris, 1911.
15. La théorie familière, ou l'école d'éclosion des instincts. La Réforme industrielle. – Paris, 1833.
16. Oeuvres complètes de Ch. Fourier. – Paris, 1968.
17. Publication des manuscrits de Charles Fourier. – Paris 1856 – 1858.